

УДК 336.338

ФОРМУВАННЯ ОПТИМАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Наталія Миколаївна ТРЕТЯК

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів і кредиту

Черкаський навчально-науковий інститут ДВНЗ «Університет банківської справи»

E-mail: natali_m2008@ukr.net

Неля Григорівна НАГАЙЧУК

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів і кредиту

Черкаський навчально-науковий інститут ДВНЗ «Університет банківської справи»

E-mail: nagaichuk_n@mail.ru

Анотація. Розглянуто структуру джерел фінансування інноваційної діяльності у контексті традиційних та нетрадиційних джерел, запропоновано вжиток альтернативних джерел фінансування для формування їх оптимальної структури.

Аннотация. Рассмотрена структура источников финансирования инновационной деятельности в контексте традиционных и нетрадиционных источников, предложено использование альтернативных источников финансирования для формирования их оптимальной структуры.

Ключові слова: *альтернативні джерела, фінансування, власний капітал, залучений капітал, інноваційний розвиток.*

Ключевые слова: *альтернативные источники, финансирование, собственный капитал, привлеченный капитал, инновационное развитие.*

Постановка проблеми. Розвиток будь-якого підприємства передбачає передусім введення у його діяльність інноваційної моделі розвитку. Інноваційна модель розвитку дає можливість впровадження у діяльність підприємства сучасних, новітніх науково-технічних розробок, зокрема: високопродуктивних основних засобів та ресурсозберігаємих технологій, що надасть перспективу випуску високоякісної й конкурентоспроможної продукції, ефективного використання науково-технічного потенціалу підприємства. Але реалізація такої моделі розвитку потребує відповідних вкладень фінансових ресурсів, що для більшості українських підприємств на сьогоднішній день є гострою проблемою [2, 4]. Недоступність та недостатній обсяг фінансових ресурсів, ризикованість та тривалий термін окупності інноваційних продуктів потребують формування ефективної системи фінансування інноваційного розвитку підприємства, цим умотивовується вагомість дослідження питання фінансування інноваційного розвитку підприємства, а саме: структури джерел його фінансування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні дослідження провідних учених ведуть-

ся щодо вирішення проблеми своєчасності та достатності формування фінансових ресурсів за рахунок використання нетрадиційних джерел. Дослідженням даної проблеми присвячені праці таких вчених, зокрема: Борейко В., Возняк Г., Єпіфанова І., Колодізев О., Корінько В., Кузнецова А., Онишко С., Печерська Т., але питання залишається дискусійним та невирішеним.

Метою статті є дослідження проблеми фінансування інноваційного розвитку підприємства та запропонування заходів щодо її розв'язання шляхом застосування альтернативних джерел фінансування.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Будь який розвиток передбачає набуття нової форми більш якісної та прогресивної. Інноваційний розвиток підприємства означає якісні зміни та оновлення його господарського ладу й організаційної структури, підвищення результативності функціонування на засадах удосконалення технології виробництва та організації праці у всіх структурних підрозділах, використання новітньої техніки, підвищення якості продукції, робіт та послуг, усе це вимагає належного фінансування у вагомих обсягах.

Фінансування інноваційного розвитку підприємств регламентується такими нормативно-правовими актами: Законами України “Про наукову і науково-технічну діяльність”, “Про інноваційну діяльність”, “Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності в Україні”, “Про інститути спільного інвестування”, “Про фінансовий лізинг”, “Про цінні папери та фондовий ринок” [5, 6, 7, с.124].

В економічній літературі немає єдиного підходу до визначення складу джерел фінансування інноваційного розвитку та їх класифікації. Традиційними або основними джерелами фінансування діяльності підприємства є власні та залучені.

Власні джерела поділяються на:

- сформовані за рахунок зовнішніх джерел (статутний, додатковий, пайовий капітал, додаткова емісія акцій);

- сформовані за рахунок внутрішніх джерел (дохід від реалізації продукції, робіт, послуг, товарів, у т.ч. нерозподілений прибуток і амортизаційні відрахування, резервний капітал) (рис.1.).

До залучених джерел фінансового забезпечення відносять:

- сформовані за рахунок зовнішніх джерел (кредити фінансових установ, кредиторську заборгованість; державне фінансування; фінансові ресурси партнерів; страхові виплати; міжгосподарське фінансування; інвестиційні фінансування, грантове фінансування, ресурси меценатів та спонсорів);

- сформовані за рахунок внутрішніх джерел (відстрочена та прострочена заборгованість за облігаційними позиками, кредиторська заборгованість не сплачена у строк, реструктуризований борг за кредитами і позиками, відстрочений податковий борг, забезпечення).

Рис. 1 Класифікація джерел фінансування інноваційного розвитку підприємства

Джерело: Власна розробка авторів

Для ефективного фінансування інноваційного розвитку підприємства необхідно сформувати оптимальну структуру джерел фінансування. Класично оптимальною прийнято рахувати структуру джерел за якою співвідношення власних та залучених джерел становить 50:50. Але, не завжди можливо досягнути такого співвідношення, оскільки на діяльність підприємства, особливо інноваційну, впливають різні чинники та ризики. Так, наприклад, аналіз чистого прибутку підприємства за 2012 – 2014 роки свідчить, що майже усі підприємства за всіма видами економічної діяльності одержали збитки, окрім підприємств сільського, лісового та рибного господарств, а також освіти. Найбільш збитковими у період 2012-2014 рр. були такі напрями діяльності: промисловість, оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів, операції з

нерухомим майном, професійна, наукова та технічна діяльність, охорона здоров'я та надання соціальної допомоги, такий фактор негативно вплине на оптимальність структури джерел фінансування, що скерує підприємство фінансувати інноваційну діяльність за рахунок залучених джерел [9].

Аналіз статистичних даних (табл.1) доводить, що основними джерелами фінансування інноваційного розвитку підприємства є прибуток підприємства, бюджетне фінансування, кошти інвесторів та інші джерела.

Найбільшу питому вагу займає фінансування за рахунок коштів власного капіталу, до такого джерела передусім відносять прибуток підприємства та суму накопиченої амортизації. Так у 2013 році питома вага власних джерел фінансування становить 72,9% а у 2014 році – 84,9% [9].

Таблиця 1

Джерела фінансування інноваційної діяльності, млн.грн.

Рік	Загальна сума витрат	у тому числі за рахунок							
		коштів власного капіталу		бюджетне фінансування		кошти інвесторів		інші джерела	
		млн.грн	питома вага, %	млн.грн	питома вага, %	млн.грн	питома вага, %	млн.грн	питома вага, %
2000	1757,1	1399,3	79,63	7,7	0,44	133,1	7,5	217,0	12,3
2005	5751,6	5045,4	87,7	28,1	0,49	157,9	2,7	520,2	9,0
2008	11994,2	7264,0	60,6	336,9	2,8	115,4	0,9	4277,9	35,7
2009	7949,9	5169,4	65,0	127,0	1,6	1512,9	19,0	1140,6	14,3
2010	8045,5	4775,2	59,35	87,0	1,1	2411,4	29,9	771,9	9,6
2011	14333,9	7585,6	52,9	149,2	1,0	56,9	0,3	6542,2	45,6
2012	11480,6	7335,9	63,9	224,3	19,5	994,8	8,7	2925,6	25,5
2013	9562,6	6973,4	72,9	24,7	0,3	1253,2	13,1	1311,3	13,7
2014*	7695,9	6540,3	84,9	344,1	4,47	138,7	1,8	672,8	8,7

Наступним вагомим джерелом фінансування інноваційної діяльності є кошти з інших джерел, до яких можна віднести лізингові операції, франчайзинг, венчурний капітал, форфейтинг, селенг, лізбек, питома вага такого джерела фінансування у 2013 році було 13,7%, а у 2014 році 8,7%.

Найменш змістовним джерелом фінансування інноваційної діяльності є кошти інвесторів, питома вага яких у 2014 році становить 1,8%, тоді як у 2013 році - 13,1% а у 2010 році - 29,9%, це свідчить про зниження інвестиційної привабливості українських підприємств у 2014 році, на що вплинула нестабільна політична та економічна ситуація у країні [9].

За рахунок бюджетних коштів, у формі субсидій, дотацій, цільового фінансування та допомо-

ги, фінансувалося у 2014 році лише 0,3% загальних витрат інноваційної діяльності. Найбільшу питому вагу бюджетне фінансування, а саме, - 19,5% становило у 2012 році і це було рекордним показником бюджетного фінансування за останні 15 років [9].

В умовах впровадження інноваційної моделі розвитку підприємства, традиційні джерела фінансування для багатьох підприємств стають недоступними за причини збитковості діяльності, високої плати за користування банківськими кредитами, зменшення ринкової вартості підприємства та інше. І тому вітчизняні підприємства вдаються до пошуку нетрадиційних джерел фінансування, які в умовах нестабільності та кризи можуть забезпечити інноваційну діяльність під-

приємства доступними фінансовими ресурсами з найменшими втратами часу та ресурсів.

До нетрадиційних джерел фінансування відносяться, лізинг, лізбек, селенг, факторинг, венчурне фінансування, форфейтинг, страхування, франчайзинг.

Саме в кризових умовах ринкової економіки нетрадиційні джерела стають альтернативними джерелами до звичайних джерел фінансування.

Альтернативні джерела – це різноманітні джерел представлені для підприємства на вибор. Підприємство вибарає для забезпечення безперервності та ефективності діяльності джерела фінансування, які у певний момент часу є для нього більш прийнятними ніж інші джерела.

У закорданній практиці широковідомі альтернативні джерела фінансування, не отримали належного розвитку в Україні. Загальновідомим є той факт, що використання у вітчизняній практиці, таких прогресивних альтернативних джерел фінансування, як лізбек, селенг, венчурне фінансування, франчайзинг, факторинг, є значно меншим ніж у інших економічно розвинутих країнах [7, с.125].

Найпоширенішим альтернативним джерелом фінансування банківському кредитуванню на сьогодні є лізинг. Це одна з найбільш перспективних форм залучення фінансових ресурсів. Він розглядається як один з різновидів довгострокового кредиту, наданого в натуральній формі. Завдяки лізингу у підприємства з'являється можливість здійснити технічне переоснащення виробництва, не виводячи з обороту фінансові ресурси. Лізинг має багатофакторний прямий і опосередкований вплив на макроекономічний простір. По-перше, лізинг виступає як кредит, тобто кредит у натуральній формі, що дає можливість купувати сучасніше устаткування та технології, а також нарощувати збут виготовленої продукції і ставати дієвим важелем маркетингу для виробників [8, с.60].

Лізинг є джерелом переобладнання та переоснащення виробництва і в більшості випадків є рятувальним фактором для нерентабельних та збиткових підприємств. Можна зазначити, що лізинг є особливим та перспективним видом кредитування.

Закономірністю кредитування за лізинговими схемами є те, що кредитуються, як правило, високоліквідні об'єкти – придбання транспортних засобів (45%), сільськогосподарської техніки (31%); воно є середньостроковим фінансовим інструментом.

«Лізинговий кредит – це стосунки між суб'єктами господарювання, які виникають при оренді майна» [3, с.181].

Водночас, різновидами лізингу виступають лізбек та селенг. Кожен із них має своє призначення та рольовий аспект. Так, лізбек є зворотним лізингом і застосовується як більш вигідна форма оренди для лізингоодержувача, оскільки він одночасно залучає капітал від продажу майна і має нагоду подальшого використання цього майна. В свою чергу, селенг є однією з нових форм залучення фінансових ресурсів, яку почали використовувати підприємства України. Доведено, що суть селенгу полягає у передачі власником своїх прав на використання і управління його майном селенговій компанії за певну плату. При цьому, власник продовжує володіти переданим майном і може на першу вимогу повернути його. До такого майна належать: гроші, цінні папери, земельні ділянки, підприємства, будівлі, обладнання тощо [10, с.36].

Джерелом фінансового забезпечення підприємства – експортера є форфейтинг, що являє собою форму кредитування фінансово-кредитною установою шляхом придбання боргових зобов'язань з певним дисконтом [3, с.215].

У разі форфейтингу продавець поступається своїми вимогами до покупця визначеній кредитній установі. Кредитна установа купує відразу всю суму боргу за вирахуванням відсотків. При цьому покупець товарів ліквідує свої боргові зобов'язання сплатою періодичних зобов'язань. Форфейтинг дозволяє скоротити дебіторську заборгованість продавця, вдосконалити структуру балансу, пришвидшити оборотність активів. Хоча форфейтинг дорожче банківського кредиту, він стабілізує ставки кредитування, скорочує оформлення переуступки векселів та інших боргових вимог.

Ще одним альтернативним і навіть прихованим джерелом фінансового забезпечення є франчайзинг, який у перекладі з англійської означає «привілей», «пільга», «особливе право».

Франчайзинг - це така організація бізнесу, за якою компанія (франчайзер) передає певній людині чи компанії (франчайзі) право на продаж продукту і послуг цієї компанії. Франчайзі зобов'язується продавати цей продукт чи послуги по заздалегідь визначених законах і правилах ведення бізнесу, що встановлює франчайзер. В обмін на здійснення всіх цих правил франчайзі одержує дозвіл використовувати ім'я компанії, її репутацію (гудвіл), продукт та послуги, марке-

тингові технології, експертизу, і механізми підтримки.

Вживаючи у своїй діяльності франчайзинг підприємство франчайзі має можливість ефективно здійснювати діяльність та отримати прибуток. Послуги франчайзингу становлять щомісячні виплати за користування ім'ям компанії, але ці витрати швидко покриваються, оскільки, як правило, у франчайзинг беруть відомі торгові марки, які успішно працюють на ринку товарів та послуг. Франчайзинг має певні ознаки оренди, тому що франчайзі ніколи не стає повним власником товарного знаку, а лише має право використовувати товарний знак на період виплати щомісячних внесків.

Венчурне фінансування, за визначенням Європейської асоціації прямого та венчурного інвестування (European Private Equity & Venture Capital Association – EVCA), – це акціонерний капітал, який надається професійними фірмами, які інвестують, одночасно беручи участь в управлінні, в приватні підприємства, які демонструють значний потенціал зростання, на фазах їх початкового розвитку, розширення та перетворення [1].

Венчурне фінансування застосовується з метою фінансового забезпечення інноваційних проектів, орієнтованих на розробку і виробництво наукомістких продуктів, для їх розвитку і розширення, з метою отримання прибутку від приросту вартості вкладених коштів, які відріз-

няються високим ступенем ризику неповернення коштів та відсутністю їх фінансування [7, с. 126].

Венчурне фінансування використовується тоді, коли інші форми залучення коштів для підприємства, що здійснюють інноваційну діяльність, є або не вигідними або просто недоступними. Таке фінансування є справою дуже ризиковою, оскільки ніколи не відомо наперед, чи матиме та чи інша інновація успіх на ринку, окрім того термін окупності інновацій, як правило, є дуже тривалим. Повністю уникнути загроз втрати вкладеного капіталу у венчурному фінансуванні практично неможливо, оскільки інновація та ризик виступають двома взаємозалежними категоріями: дуже важко передбачити, яке саме нововведення буде мати успіх на ринку, а яке не буде користатися попитом. У разі венчурного фінансування інвестор здобуває не дохід, а право на новації і шанс одержання прибутку від їхньої подальшої реалізації [11].

Висновки. Вибір того чи іншого джерела фінансування, у тому числі альтернативного, залежить від цілей, задач та уподобань, які ставить перед собою конкретне підприємство у процесі здійснення інноваційної діяльності. Формування оптимальної структури фінансування інноваційного розвитку підприємства ґрунтується на поєднанні одночасного вжитку традиційних та нетрадиційних джерел фінансування, що надасть підприємству можливість залучати фінансові ресурси з різноманітних джерел, у більшому обсязі, більш ефективно і з найменшою втратою часу.

Список використаних джерел:

1. Веб-сторінка Європейської асоціації венчурного капіталу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.evca.eu>.
2. Возняк Г.В. Інноваційна діяльність промислових підприємств та способи її фінансування в Україні [Текст]: моногр. / Г.В. Возняк, А.Я. Кузнецова. – К.: УБС НБУ, 2007. – 183 с.
3. Гудзь О.Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств [Текст]: монографія / О.Є. Гудзь. – К.: ННЦІАЕ, 2007. – 578с.
4. Єпіфанова І. Ю. Аналіз фінансового забезпечення інноваційної діяльності вітчизняних підприємств у сучасних умовах [Текст] / І. Ю. Єпіфанова // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2012. – № 722. – С. 65-70.
5. Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність” [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: http://www.osvita.org.ua/pravo/law_06/

6. Закон України “Про інноваційну діяльність” // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2002, № 36, ст. 266 (Із змінами і доп.).
7. Кобушко І.М., Гусейнова Е.І. Шляхи покращення фінансування інноваційного розвитку в Україні з використанням міжнародного досвіду [Текст] / І.М. Кобушко, Е.І. Гусейнова // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011, – № 2. – С.124-130
8. Луців, Б.Л. Сучасні аспекти лізингової діяльності банківських установ в Україні [Текст] / Б.Л. Луців // Вісник Університету банківської справи НБУ. – 2012. – № 1 (13). – С.59-62.
9. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
10. Третяк, Н.М. Лізингові банківські операції

як джерело оновлення технічної бази агроформувань // Фінансовий простір [Текст] : міжнародний науково-практичний журнал / Черкаський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ). – м. Черкаси. – № 1 (5) 2012. – С. 35-41.

11. Янченко, З. Б. Сучасні особливості та перспективи розвитку венчурного фінансування в Україні [Електронний ресурс]. / Ефективна економіка. – 2010. – №10 – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?operation=1&iid=361>